

ZSIGMOND ANDREA

A SZÍNHÁZ ÉS A SZAVAK 1.

Körbe fesztivál

■ Az elmúlt néhány évben sok színházi fesztiválon felbukkantam. Elsősorban magyar nyelvterületen. Ez érdekelt. Feltekerkezni, milyen ez a mi terepünk. Milyen színházat csinálunk, és azok köré milyen fesztivált.

Először a Szegei *Alternatív Színházi Szemlén* néztem körül, ami akkoriban még egybeesett a Thealterrel – mindkettő alternatív/független társulatok szemléje, a SzASzS a magyaroké, a Thealter a külföldieké. A szegei magyar szemle a támogatások megcsappanásával előbb Debrecenbe, majd Budapestre költözött. Hasonlóan járt a dunaujvárosi *Monotánc Fesztivál*, ahol kortárs táncelőadásokat lehetett látni, szülő-koreográfiákat. A vidéki városok nehezen tartják meg fesztiváljaikat... Kivétel Debrecen, ahová évek óta visszajárok. Volt egy nagyszerű JEL-fesztiváljuk, de mostanság a *DESZKA-fesztiválok* otthonaként ismert. A Deszkán a kortárs magyar drámaírók aktuális bemutatóiból szemléznek évente egyszer, február-márciusban. Ez a Drámaírói Kerekasztalból kinőtt fesztivál is évekig kereste a helyét, amíg megállapodott Debrecenben.

A *Kortárs Drámafesztivált* Pesten szervezik, és csak nevében hasonlít a debrecenihez, valójában semmi köze az írott darabokhoz, sőt a nagyon másféle, nagyon korszerű előadások szemléje és külföldre ajánlója akar lenni. Elsősorban a meghívott külföldi előadásokért nézzük. Pesten még *Bárka (mini)Fesztivál*on voltam, ahol nagyon kevés, de nagyon jó külföldi előadás volt jelen – míg volt rá pénz... Erős külföldi rendezéseket mutat

fel a magyarok mellett a *Gyulai Shakespeare Fesztivál* is. Van ezeken kívül a tízéves *POSZT*, azaz a Pécsi Országos Színházi Találkozó, ahová válogatás útján kerülnek be az évad legjobb magyar előadásai, és a díjai miatt is nagy figyelem vetül rá. Utolsóként említem a számunkra legfontosabb *Kisvárdát*, ahol a Magyarország határain kívüli társulatok „kapnak” „bemutakozási” „lehetőséget”.

Nem minden magyarországi fesztivált soroltam itt fel, gyermekszínházi szemlékre például csak ritkán vetődtem el. Ugyanígy adós vagyok vajdasági fesztiválokkal, pl. a *Desirével* szemben, amit a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház rendez meg pár éve.

De következzenek az erdélyi színházi fesztiválok felsorolása, s velük már szívroghat lassan egy kis minősítés. Itt sem sorolok fel mindent, csak azokat, ahová eljutottam, mert valamiért (például a felhozatal miatt) érdemesnek tűnt. Hiszen csak ezekről a fesztiválokról tudok véleményt alkotni.

Kolozsváron előbb *Harag György Em-léknepokat* rendeztek, kettőt is, majd *Interferenciák Fesztivált*, három év alatt szintén kettőt, a második nemrég ért véget, 2010. december közepén. A két – köznapi nevén – „Interferi” között volt egy *UTE-* vagy *UP-feszt*, azaz az Európai Színházi Unió fesztiválja, ami abban különbözött az Interferiktől, hogy egyik meghívott színház az ESZU tagja volt, és hogy Bukarest volt a társszervező, legtöbb előadás csak ott volt látható. Székelyföldön a fentiekhez hasonló fesztivált volt a sepsiszentgyörgyi *Reflex*, amelynek

a második kiadását idénre várjuk, biza-
kodva. Annyiban különbözött a kolozsvá-
riaktól, hogy igyekezett a válogatási
szempontjait láthatóvá tenni (az adott or-
szágokban a szakma által a „legjobb” jel-
zővel kitüntetett előadást hívta meg), és
elsőként valódi nagyágyúkat is elhozott a
magyar nézőknek, például a német
Michael Thalheimer és a lengyel Jan
Klata rendezőket.

Szentgyörgyön a román színháznak is
volt korábban egy roppant szimpatikus
kezdeményezése: a *TAMper2* találkozó. A
TAM (a Teatrul Andrei Mureșanu), abból
indulva ki, hogy kevés a román néző
Szentgyörgyön, a város magyar lakossága
meg nem kíváncsi rájuk, meg akarta mu-
tatni, hogy olyan izgalmat generál, mint
még senki. És lőn, és vertük le egymást az
ajtók előtt. Mert két nagynevű színházi al-
kotó köré szervezte a rendezvényét, egy-
egy neves fiatal magyar és román rendező
köré, akiknek az előadásaiért emberek hó-
napokig próbálkoznak a helyfoglalással,
és kilométereket utaznak boldogan. Schil-
ling Árpád volt az egyik ilyen figura – a
Krétakör-előadásokra Pesten is nehéz volt
jegyet szerezni, és egyszer csak itt termet-
tek Székelyföldön! Ugyanez a helyzet
Bodó Viktorral és első nagy sikerű előadá-
sával, a *Ledarálnak-eltűntemmel* például.
Schilling Radu Afrimmal, Bodó Gianina
Cărbunariuval volt párbajra híva, ők
ugyanannyira izgalmas és Székelyföldön
elérhetetlen figurái a román színháznak,
mint az előzőek a magyarnak. Egyszóval
sikeres kezdeményezés volt, ilyenből kel-
lene még jó néhány.

Gyergyószentmikós hasonlóképpen
minden második évben csodálkozásra
készítet a *dance.movement.theater* fesztí-
váljával. Hogyan tudja ez a tudvalevőleg
keves pénzű színház mindig elhozni Pin-
tér Bélát és társulatát, Bozsik Yvette-et, és
még arra is jó szimata van, hogy a
nálunkfelé alig ismert Szabó Réka és tár-
sulata is helyet kapjon a repertoárjában?
Gyergyó másik fesztiválja viszont egé-
szen más jellegű: jó pár éve (Sepsiszent-
györgytől véve át a stafétát) ők szervezik
szintén két évente a *Romániai Kisebbségi*

Színházak Kollokviumát is. A kollokvium
seregszemle-jellegű, vagyis minden egyes
romániai, nem román nyelven játszó
színház alanyi jogon részt vehet rajta (a
magyarok mellett két német – Szeben, Te-
mesvár – és egy zsidó színház – Buka-
rest). Az ilyen típusú fesztiválnak is van
haszna, hiszen áttekintést nyújt egy évad-
ról, az ember képbe kerül a gyengébb
színházakkal is, ami fontos ahhoz, hogy
reálisan lásson. A gyergyói kollokvium
társfesztiválja az *Interetnikai Színházi
Fesztivál* – ez vándorfesztivál, minden
második évben rendezik meg, és mindig
máshol, legutóbb az Aradi Kamaraszín-
ház adott neki helyszínt. Különbö-
nyan ugyanolyan, mint a kollokvium.

Hasonló típusú a kisvárdai fesztivál
is, ahol, bár válogatás van, szintén min-
den társulat bekerül egy-egy előadásával
a versenyprogramba – ritka az, hogy csak
a szórakoztató programba fogadjanak va-
lakit. Kisvárdában azt szeretjük nagyon
erdélyiekként, hogy megismerhetjük a
szabadkai, újvidéki, beregszászi, komáro-
mi társulatok munkáját. Velük az évek so-
rán így sokkal szorosabb kötelék alakult
ki, mint a magyarországi vagy a romániai
román vidéki társulatokkal. Hasonlóan
seregszemle-jellegű fesztivál a *Deszka*,
ahol, előre tudjuk, a kortárs drámának
nemcsak a színe-java lesz ott. De hát így
vagyunk rá kíváncsiak.

Temesváron rendezik meg pár éve,
évad végén az *Eurorégiós Színházi Talál-
kozót*. Ennek az az érdekessége, hogy fel-
mutatja a Bánságban jelen lévő színházi
kapcsolódásokat: Temesvárnak évek óta
szorosabb a kapcsolata Szabadkával vagy
Újvidékkel, mint mondjuk a hozzá vi-
szonylag közel levő Nagyváraddal. A
fesztivál kapcsán egy harmadik válogatá-
si aspektusra figyelhetünk fel: arra, hogy
a házigazdának többnyire nem egy elő-
adása szerepel a fesztivál repertoárján.
Azaz egy minievad van a találkozóba rej-
tve. Ami nem baj: többnyire kíváncsiak is
vagyunk a fesztivált szervező színházra,
és meg is szoktuk már ezt, mind Kolozs-
vár, mind Debrecen, mind Gyergyó, illet-
ve a legtöbb helyszínről részéről.

Láthatjuk tehát, hogy a fesztiválok többnyire háromfélék a válogatás szempontjából. A legsikeresebb (és legköltségesebb a szervezőknek) az az út, ha a régió nézőinek friss, különös, korszerű előadásokat hozunk külföldről. Ezzel tiszteljük meg leginkább a nézőt. Másodsorban fontos, hogy legyen stabil koncepciója egy fesztiválnak; akár lehet seregszemle-jellegű is, de nagy/teljes lefedettséget ígérjen. Legjobb az első kettő együtt, akár sorozatokban, és ezt tudta volna a TAMper2, ha életben marad. A harmadik elemet, a helyi előadásokat nehéz úgy belopni a találkozó repertoárjába, hogy ne lógiának ki belőle – néha arra gyanakszik a néző, hogy szándékosan gyenge a válogatás, hogy jól pozicionálódjanak a saját produkciók. Ez viszont veszélyes: egyszer még elmegyek egy szimatom szerint közepes vagy gyenge előadásokat felvonultató fesztiválra, de a következő évben már lovakkal sem tudnak odavontatni...

Nagyon fontos tehát, hogy bizalom alakuljon ki a nézőben, elsősorban a kínálat, a válogatás alapján. Ne azt érezze, hogy ő csak egy eszköz, díszletelem, aki azt szolgálja, hogy az igazgató, a társulat a fesztiválra odagyűlő szakma előtt vil-

loghasson, illetve jól kamatozó külföldi kapcsolatokat alakítson ki magának. Azt kell éreznie, hogy érte, a nézőért van ez a fesztivál, minden jó akar lenni, és neki akar jó lenni.

Érvényes ez a fesztivál egyéb területeire is. Mert az nemcsak előadásokból áll, sőt! Hallatlanul érdekes szelete a fesztiváloknak például a színházról való beszéd. Megteremtődnek benne a beszéd terepei. Az előadások kielemezése nyilvános szakmai beszélgetéseken vagy a fesztiválújság cikkeiben. Roppant izgalmas lehetőségek vannak ebben, és találkoztam is felszabadult, őszinte vitákkal, jellemzően inkább kis, családiasabb fesztiválokon: Temesváron, Gyergyóban, Debrecenben, Szegeden, Szentgyörgyön, Kiszárdán. A lapban bemutatkozhatnak ifjú tollforgató titánok, a vitán egymásnak feszülhetnek különböző pozíciókból érkező megközelítések...

Találkozási terek, bulik, beszélgetések, kísérő rendezvények (workshopok, konferenciák) – mindez legyen színes, barátságos, egy kívánatos burok, amibe elvonulhat az egyszerű néző, és ahol mindegyre kiteljesedhet a színházzal való újszerű találkozása.

MŰVÉSZET (?), A KILENCEDIK

Maksa Gyula: *Változatok képregényre*

■ Kérdések tucatját vethetjük fel a kilencedik művészetként is ismeretes műfaj kapcsán. A hetedikként emlegetett film és a nyolcadikként rangsorolt televízió után saját múzsát kapott a képregény is. A sajtós képelbeszélések izgalmas világából nyújt ízelítőt Maksa Gyula *Változatok képregényre* címmel megjelent könyve. Mitől képregény a képregény? Hozzáállásunkban irodalomként, művészetként vagy önálló médiumként kezeljük? Mióta

tartjuk számon létezését? Melyik célcsoport megszólítására alkalmas igazán, és hogyan kapcsolódik össze más műfajokkal? Ezekon túl igencsak nagy változatoságot tapasztalhatunk, ha a képregényt eltérő kulturális közegben vizsgáljuk.

Érdekes játékra kap meghívást az értő olvasó még mielőtt a könyvbe belelapozott volna: a könyvborító metaforikusan sűríti azt a metakommunikációs helyzetet, amelynek kontextusát a tanulmánykö-

tet megteremti. Harmadik szintű vizsgálódás veszi ezzel kezdetét – egyszerre három befogadó egyetlen fedőlapon: az olvasó egy nyomtatványt tartó kéz körvonalait látja, ez utóbbinak címlapján pedig Hergé' riportere, Tintin kontúrja sejlik fel, amint ő is egy könyvet/újságot olvas. Paradox módon az objektívizáló távolítást hangsúlyozó borító képregényes megoldása egyúttal a téma hangsúlyozottan szubjektív voltára is rájátszik.

A szerző előszava a befogadói hozzáállást igyekszik meghatározni. A könyv a képregény bizonyos kulturális változatairól és mediatisztikus hibridizációról szól. Első felében a szerző történeti és kulturális sajátosságok alapján műfajmeghatározási kísérletet tesz a médianarratológia és a médiakultúra kutatási szempontjait figyelembe véve. A második rész a belga és a francia ajkú svájci képregénykultúra néhány aspektusára világít rá. A kulturális kontextus sajátos hibrid műfajokat teremt az egyes területeken. A záró tanulmányok elmozdulási irányokat vázolnak Titeuf,² illetve Riad Sattouf munkáiból kiindulva.

Maksa Gyula médiakutató, a *Mediárium* című folyóirat szerkesztője, a Debreceni Egyetem Kommunikáció- és Média-tudományi Tanszékének adjunktusa. A tanulmánykötet kiindulópontját a szerző doktori dolgozata jelenti.³ A szerző doktori értekezésének következtetéseit alakította át és egészítette ki – így jött létre a szóban forgó kötet. A tanulmányok nem specifikusan a kötet számára készültek, konferenciák, szakmai folyóiratok, kutatószemináriumok közönségének ismerősök lehetnek.⁴

A képregény hovatartozása igencsak vitatott, bármely aspektusát vesszük is górcső alá – jelzi a szerző. A szépirodalom valahol a perifériáján fogadja be, a politika legfeljebb a karikatúrálás eszközeként ismeri el, művészeti ágazatokban most már kilencedik művészetként emlegetik, sőt önálló médiumként is felfogható, hiszen a képregény – bár megjelenése nem valamely új technológiával magyarázható, egy már meglévő technika

újszerű felhasználásával sajátos hordozóra adaptálva különálló műfajt teremtett. Az oldal mint a történetmesélés alapegysége kap szerepet, és egyszerre működhet benne a lineáris és a tabuláris (oldalirányú) olvasat, ezáltal a korábbi láncba szedett képelrendezés (pl. mozi) mellett egy hálózatos struktúra is létrejön. Bár jelrendszerét a filmekkel és a fotográfiával rokonítják, az eltérő keretelési lehetőségek sokasága a korábbiakhoz képest teljesen megváltozott helyzetet teremt. A műfaj történetének kezdőpontja vitatott. Egyesek a névtelen képpel operáló primitív kép-elbeszélő barlangrajzokat is elődnek tekintik, mások az aláírt, szóbuborékos kép nélkül nem beszélnek képregényről. További vélemények szerint a szóbuborék nem a képregény identitásjegye. A tanulmányokban többször is hangsúlyosan jelenik meg a képregény önazonosságának lényege: a hangsúlyozott szubjektivitás műfaja lenne, s attól különleges, hogy nem a tárgyszerűség határozza meg (mint a fotót például, ahol valós tárgy leképezésének metódusáról beszélhetünk), hanem a vizuonszerűség, a rajzoló ceruzájának vonala nem szakad el az őt körvonalazó alanytól. Pontosan ennek következményeként a képregény nagyfokú befogadói aktivitást igényel, ezért vitatottá válik, hogy kiket is céloz meg: egyszerű „kölyökképregény” lenne, vagy pedig egy olyan elit szubkultúra kitermelője, mely képes e sajátos formanyelv kódrendszerét, intertextusait megfejteni a kép-szóveg dialógus mentén.

Képregényes témaként a szerző az ismeretterjesztéssel összekapcsolt képregény-besorolást tárgyalja mint a történetiség meghatározó elemét az Európai Unió intézményeinek működését bemutató *Zavaros vizek*⁵ és a világháborús zsidó szemléletet tükröző *A teljes Maus*⁶ példáján. A képregényipiacra viszont nagymértékben hatnak a könyvkereskedelem kulturális jellemzői is. A *comics*, a *manga*, és a *bande dessinée* három nagyban eltérő képregényes hagyományra vonatkozik. Maksa Gyula a magyar nyelvterületen későbbé elterjedt frankofón képregényre he-

lyezi a hangsúlyt, az előbbi kettőről csak említést tesz.

A belga hagyományból a kultúrával, turizmussal való sajátos viszonyt emeli ki Maksa, itt a képregényfreskók és -útkönyvek hibrid műfajai igazán népszerűek. Láthatjuk, hogyan képes városimázs-alakító pillérré előlépni a képregény, mitől lehet nemzeti identitást meghatározó elem, mitől lehet elfogadott a *Le Soir* címlapján egy képregény húszéves évfordulójáról hipersturktúrában tett megemlékezés, sőt ezzel egy időben az iraki háborúról való beszámoló ugyanott, hasonlóképp képregényes kiserelésben.

A politikai kommunikációval való egyedi összefonódásból létrejövő izgalmas eredményeket látunk, a „rajzolt politika” eseteivel találkozhatunk Svájc esetében: a közszolgálati televízió beszámolóiban képregényes stílusú illusztrációkat mutat be, a politikai intézményeket bemutató könyvet képregényes formában adják ki, a képregényplakátok pedig az egyéb plakátstílusoknál messze sikeresebbnek bizonyulnak, olyan fokú közelséget létrehozva a befogadókkal, amely már nem enged meg közömbös viszonyulást a társadalmi problémákhoz.

Továbbgondolásra a *Titeuf* karnevalisztikussága, metamédiumszerű működése és a képregényriportok mindennapokat archiváló szerepe ad keretet. Ebben az aspektusban lehet fontos az internettel való viszony alakulása is: az intermedialitás a szerző szerint lehet a történeti átalakulás része vagy akár egy újabb médium létrejöttének csírája is.

A *Változatok képregényre* a médiaelemzés szemszögéből irányítja a figyelmet az izgalmas médiumművészet felé, felvonultat néhány nagy rajzolt (Töpffer, Exem, Zep, Hergé, Spiegelman), weboldalakat ajánl a kíváncsi olvasó figyelmébe, amelyeken a könyvben szereplő néhány illusztrációhoz bőséges kiegészítés található (megjegyzem, bár friss a kiadás, már nem működik minden ajánlott internetes oldal). Érdekes lenne a vezérfonalon gyakrabban Magyarországra kalandozni, a manga népszerűségének okait vizsgálni, a magyar képregény-kultúra kevésbé népszerű voltára bővebben reflektálni. Azt gondolom, rövidesen az internet képregény-megújító hatásairól is terjedelmes értekezéseket várhatunk.

Madaras Szidónia

■ JEGYZETEK

1. Georges Prosper Remi (1907–1983) belga képregényillusztrátor neve.
2. Zep képregényillusztrátor által kitalált karakter.
3. <http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/4045/6/MGYtezisfuzet.pdf> (letöltés: 2011. január 2)
4. Maksa Gyula: Ismeretterjesztés és képregény. Médiakutató 2007. tavasz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2007_01_tavaszi/01_ismeretterjesztés_es_kepregeny/; kommunikacio.unideb.hu/wordpress/wp.../mgy_kuifatoszem_osz10.doc (letöltés: 2011. január 2)
5. Cristina Cuadra – Rudi Miel – Dominique David: Zavaros vizek. Európai Parlament, 2002.
6. Art Spiegelman: A teljes Maus. (Ford. Feig András.) Ulpius, Bp., 2005.